

Мазаракі Н. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ВИКОНАННЯ УГОДИ, УКЛАДЕНОЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МЕДІАЦІЇ

ENFORCEABILITY OF MEDIATION SETTLEMENT AGREEMENT

У статті проаналізовані усталені в міжнародній практиці варіанти приведення у виконання медіаційних угод: як цивільно-правового правочину, за спеціальним режимом, як арбітражного рішення. Зроблено висновок про необхідність забезпечення балансу між принципами медіації та ефективністю виконання медіаційних угод.

Ключові слова: медіація, медіаційна угода, принципи медіації, виконання медіаційної угоди, альтернативні методи вирішення спорів.

В статье проанализированы принятые в международной практике варианты приведения в исполнение медиационных соглашений: как гражданско-правовой сделки, по специальному режиму, как арбитражного решения. Сделан вывод о необходимости обеспечения баланса между принципами медиации и эффективностью выполнения медиационных соглашений.

Ключевые слова: медиация, медиативное соглашение, принципы медиации, выполнение медиативного соглашения, альтернативные методы разрешения споров.

The article analyzes the internationally-established options for the enforcement of mediation agreements: as a civil contract, under a special regime, as an arbitration award. The conclusion is made on the need to balance the principles of mediation and the effectiveness of the enforcement of mediation agreements.

Key words: mediation, mediation agreement, mediation principles, mediation agreement enforcement, alternative dispute resolution.

Постановка проблеми. Процес запровадження та інституалізації в Україні медіації як альтернативного судовому методу вирішення спорів справедливо супроводжується науковими дискусіями щодо концептуальних підходів до правового регулювання цієї процедури, її принципів, правового статусу медіатора, правової природи договорів та угод у сфері медіації тощо. Медіація виправдано вважається ефективним, конфіденційним, доступним, швидким, позасудовим методом вирішення спорів, чинником розвантаження судової системи й формування в суспільстві культури і традицій мирного вирішення спорів. Переваги медіації порівняно із судовим розглядом полягають і в можливості сторін самостійно визначати умови вирішення спору, які влаштовують обидві сторони спору, а також зберігати в подальшому дружні відносини.

Уважається, що частка добровільного та добросовісного виконання медіаційних угод має бути досить значною, адже сторони самостійно формулюють взаємні права й зобов'язання на основі власних інтересів і потенційних можливостей. Проте справедливим є бажання сторони мати правові гарантії дотримання іншою стороною спору взятих на себе зобов'язань, особливо у випадку, коли передбачається поетапне виконання медіаційної угоди. Однією з таких гарантій може бути спеціальний правовий статус медіаційної угоди, відмітний від правового статусу звичайного цивільно-правового правочину, наприклад прискорений порядок приведення угоди у виконання шляхом видання судового наказу. Водночас такий варіант суперечить загально визнаним принципам добровільності й добросовісності учасників медіа-

ції. Наведене актуалізує необхідність концептуальних теоретичних досліджень юридичної сили угод, які укладаються за результатами медіації, доцільності надання їм особливого правового статусу як чиннику підвищення популярності й затребуваності медіації – альтернативного методу вирішення спорів.

Метою статті є теоретико-правове дослідження механізму виконання угоди, укладеної за результатами медіації.

Стан дослідження. Договірні відносини у сфері медіації ще не є досконально дослідженою сферою у вітчизняній науці, при цьому деякі аспекти договорів та угод у сфері медіації вивчалися Г. Огречук, І. Турчак, Л. Буровою, Т. Шинкар, О. Марковою, О. Можайкіною, Г. Гончаровою, О. Спектор, О. Щукіним та іншими. Проблематику правової природи і юридичної сили договорів у сфері медіації вивчали іноземні вчені: Кімберлі К. Ковач (Kimberlee K. Kovach), Д. Ральф (Jennifer Ralph), Г. Пун (Gary Poon), Н. Ендрюс (Neil Andrews), Менон і Фред Шоневіль (Manon and Fred Schonewille), Д. Спенсер (David Spencer), М. Броган (Michael Brogan). Водночас поза прискіпливою увагою українських науковців залишається проблематика теоретичних основ договірних правовідносин у сфері медіації.

Виклад основного матеріалу. З огляду на широку сферу застосування медіації, можливість проводити медіацію як до подачі судового позову, так і в рамках судового розгляду, а також зважаючи на інші чинники, правова природа угод, які укладаються за результатами медіації, може різнитися від цивільно-правового правочину до мирової угоди, угоди про примирення. У рамках дослідження ми

будемо розглядати угоду за результатами медіації як цивільно-правовий правочин, спрямований на зміну чи припинення спірних правовідносин, у якому сторони узгоджують взаємні права й обов'язки. Такий правочин регулюється загальними нормами цивільного та договірної права щодо порядку укладання, виконання, зміни та припинення.

Стаття 13 Проекту Закону України «Про медіацію» (від 17.12.2015 № 3665) указує лише на письмову форму медіаційної угоди; містить вимогу до відповідності умов домовленостей законам України, інтересам держави й суспільства, його моральним засадам; передбачає, що «договір, досягнутий за результатами медіації, є обов'язковим для виконання сторонами у визначені ним строки та спосіб. У разі невиконання стороною узятих на себе зобов'язань за таким договором інша сторона має право звернутися до суду в установленому законом порядку для захисту порушених прав і законних інтересів» [1].

І саме останнє речення є тим каменем спотикання, який знижує популярність медіації, адже можна припустити, що суспільство більш схильне до імперативного врегулювання правового статусу медіаційної угоди та умов вирішення спору, а не до віри у вірогідність уникнення довгого судового розгляду через добросовісність іншої сторони спору.

Водночас медіаційна угода може залишитися невиконаною через об'єктивні (істотні зміни в матеріальному становищі, інші економічні чинники, зміна керівництва чи власників юридичної особи, зміни в законодавстві, неякісне визначення умов і порядку виконання зобов'язань у медіаційній угоді тощо) та суб'єктивні (зміна своєї позиції щодо вирішення спору) чинники. За таких умов звернення до суду є невідворотним, а медіація видається марнуванням часу, фінансових та інших ресурсів.

Про важливість і доцільність передбачення в національному законодавстві спеціального механізму виконання угод, укладених за результатами медіації, свідчить міжнародне та наднаціональне законодавство. Так, з 2014 року Комісія ООН з права міжнародної торгівлі проводить роботу з підготовки Конвенції щодо приведення у виконання мирових угод, укладених у рамках міжнародної комерційної примирної процедури (варто зауважити, що робочою групою замінено термін “conciliation” (примирна процедура) на “mediation” («посередничество» в російськомовній версії, хоча вважаємо більш адекватним переклад «медіація»). Зауважимо, що Конвенція не буде охоплювати мирові угоди з урегулювання спорів, що виникли з правочинів, укладених в особистих, сімейних цілях, і таких, що стосуються спадкового чи трудового законодавства. До проекту Конвенції внесено положення щодо приведення у виконання мирових угод і щодо можливості сторони посилатися на мирову угоду для заперечення позову [2].

Стаття 14 Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну примирну процедуру «Приведення у виконання мирової угоди» передбачає: «Якщо сторони укладають угоду про врегулювання

спору, ця мирова угода має обов'язкову силу й може бути приведена у виконання ... [державна, яка приймає Типовий закон, включає опис порядку приведення у виконання мирових угод або вказує положення, що регулюють таке приведення у виконання]».

Коментарі до наведеної статті вказують на те, що привабливість примирної процедури зростає за умови передбачення в законодавстві режиму прискореного приведення у виконання мирових угод, при цьому останні мають розглядатися як арбітражні чи аналогічні рішення. Методи забезпечення такого прискореного режиму є не однаковими в різних правових системах і залежать від технічних особливостей національних процесуальних норм [3].

У свою чергу, у Директиві Європейського Союзу про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних і комерційних справах також наголошується на наявності правового механізму приведення у виконання медіаційних угод як чинника підвищення привабливості медіації [4].

Водночас якщо обов'язкове приведення у виконання медіаційних угод було б ідеальним варіантом для правової та судової систем держави, то скоріш за все відповідні норми вже б містилися в національних законодавствах. Але цей механізм усе ж таки нівелює деякою мірою такі переваги медіації, як добровільність, добросовісність і самовизначеність сторін, а також конфіденційність медіаційного процесу та угоди. Крім того, задекларовані принципи процедури медіації можуть бути недотримані (наприклад, примус однієї зі сторін спору), і тоді механізм безумовного приведення медіаційної угоди до виконання позбавить їх права захистити свої права й інтереси.

З метою формування виваженої концепції щодо юридичної сили та можливості приведення у виконання угод, укладених у результаті медіації, ми проаналізуємо позиції англійських дослідників Г. Брауна та А. Марріота. Вони вважають, що варто врахувати такі чинники:

- не всі медіації обов'язково мають на меті укладання юридично значимої угоди (наприклад, медіації сімейних чи особистих спорів), але й можуть тягити до з'ясування розбіжностей, установлення загальних правил тощо. При цьому практика медіації усе ж таки говорить про залежність ефективності медіації від юридичної значимості укладеної угоди;

- можливість визначення сторонами моменту набуття угодою про результати медіації обов'язкової сили. Сторонам спору в договорі про проведення медіації доцільно вказувати форму та порядок набуття чинності угодою за результатами медіації. Зокрема, типова угода про результати медіації, розміщена на інтернет-сайті однієї з найбільш відомих медіаторських організацій – «Центру ефективного вирішення спорів», містить таке положення: «Умовою дійсності й обов'язковості Угоди є письмова форма та наявність підписів сторін». Також сторони можуть зазначити в договорі про проведення медіації, що умови вирішення спору набувають обов'язкового характеру після обговорення їх стороною з адвокатом чи експертом [5, с. 651].

Закон Ірландії «Про медіацію» втілює саме такий підхід щодо балансу принципу самовизначеності сторін медіації й можливості примусового виконання медіаційної угоди: безпосередньо сторони спору визначають можливість примусового виконання майбутньої медіаційної угоди чи її юридичної сили як правочину [6].

Світовий досвід показує, що можливі такі варіанти виконання та приведення у виконання угод, укладених за результатами медіації:

1. Застосування загальних норм цивільного права й надання медіаційній угоді статусу *цивільно-правової правочину* (США, Англія тощо). При цьому в США суди практично завжди підтримують медіаційну угоду, якщо в її змісті розкрито та однозначно сформульовано зобов'язання сторін.

Судова практика США свідчить, що з метою розірвання медіаційної угоди й недопущення приведення її виконання сторони часто намагаються довести факти погроз чи примусу в процесі медіації (процедура медіації проводилася дуже довго та без перерви; укладення угоди в незвичному місці; вимоги завершити процедуру медіації в одну медіаційну сесію; неможливість проконсультуватися з адвокатом; порушення норм професійної етики медіатором). Водночас суди рідко погоджуються з такими доводами, як і з доводами, що сторона медіаційної угоди хоче її розірвати з огляду на те, що не керувала своїми діями під час її укладання, не розуміла змісту й наслідків своїх дій (під впливом медикаментів, надмірних переживань тощо) [7].

У свою чергу, К. Ковач, дослідивши практику судів США щодо визнання дійсності та приведення у виконання медіаційних угод, підкреслює, що для встановлення перерахованих вище чинників суд має дослідити події, які відбувалися впродовж медіації. Водночас таке дослідження суперечить принципу конфіденційності процедури медіації, більше того, якщо сторони спору погодяться давати свідчення, то в силу змагальності судового процесу їхні показання не будуть збігатися, і це викличе необхідність виклику медіатора як свідка. Останнє порушує не тільки принцип конфіденційності, а й принцип нейтральності медіатора [8, с. 112].

2. *Надання медіаційній угоді статусу судового рішення*. Звісно, за умови присудової медіації медіаційна угода затверджується судовим рішенням, що не викликає особливих проблем щодо її виконання, водночас за умови позасудової медіації можливим є й прискорений порядок приведення медіаційної угоди у виконання рішенням суду. Наприклад, закон

штату Колорадо (США) передбачає, що письмова медіаційна угода може бути подана в суд будь-якою зі сторін, затверджена судом і приведена у виконання як судове рішення [9].

Подібну процедуру Цивільний процесуальний кодекс кантону Женева (Швейцарія) називає «омологація медіаційної угоди», згідно з якою суддя надає медіаційній угоді статус судового рішення, якщо вона не суперечить публічному порядку та нормам права, а медіація проводилася зареєстрованим медіатором. При цьому надання статусу судового рішення передбачає, що на основі змісту медіаційної угоди суддя складає текст офіційного протоколу, який підписується безпосередньо суддею, секретарем суду, сторонами угоди та їхніми адвокатами. Після цього протокол реєструється в канцелярії суду й набуває статусу судового рішення [10].

3. *Надання медіаційній угоді статусу арбітражного рішення* передбачено законодавством Англії, Кореї, окремих штатів США, правилами медіації Стокгольмської торгово-промислової палати. Стаття 14 останніх передбачає, що за умови згоди медіатора сторони наділяють медіатора статусом арбітражного судді й просять його затвердити медіаційну угоду як арбітражне рішення. У такому випадку з теоретичного погляду процедура медіації перетворюється на варіант медіація-арбітраж [11].

Українські дослідники пропонують такий варіант надання обов'язковості медіаційній угоді, як визнання нормами цивільного процесуального законодавства наявності медіаційної угоди підставою для закриття провадження у справі [12].

Висновки. Медіація, як і будь-який метод вирішення спорів, має свої переваги та недоліки. Завдання законодавця полягає у створенні найбільш адекватного механізму застосування тих чи інших методів спорів, щоб вони були якнайкорисніші для суспільства, забезпечували належний захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Одним із дискусійних аспектів запровадження медіації в Україні є правова природа угоди, що укладається за результатами медіації. При цьому аналіз іноземного досвіду свідчить, що дуже важко знайти баланс між дотриманням принципу добровільності медіації, самовизначенням сторін медіації й конституційним правом особи на захист своїх прав та інтересів у суді. Уважаємо, що на етапі становлення медіації в Україні, до формування широкого вітчизняного практичного досвіду проведення медіації, дотримання сторонами укладених медіаційних угод, остання повинна мати природу цивільно-правової правочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону України про медіацію від 17.12.2015 № 3665. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.
2. Комиссия Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. Рабочая группа II (Урегулирование споров). Международное коммерческое посредничество: подготовка документов о приведении в исполнение международных коммерческих мировых соглашений, достигнутых в рамках посредничества. Записка Секретариата URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V17/083/18/PDF/V1708318.pdf?OpenElement>.
3. ЮНСИТРАЛ. Типовой закон о международной коммерческой согласительной процедуре и Руководство по принятию и применению 2002 год. URL: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-conc/03-90955_Ebook.pdf.

4. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
5. Brown H., & Marriot A. (2011). ADR: principles and practice (Third ed.). London: Thomson Reuters.
6. Mediation Act 2017. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/section/11/enacted/en/html#sec11>.
7. Speech delivered by Edna Sussman entitled – The Final Step: Issues in Enforcing Mediation Settlement Agreementl, Fordham Law School, New York, 2008.
8. Mediation in a nutshell. Kimberlee Kovach. West Academic Publishing; 3 edition, 2014, 438 pages.
9. Act concerning alternative dispute resolution, and, in connection therewith, authorizing the resolution of international disputes within the state of Colorado. URL: https://leg.colorado.gov/sites/default/files/images/olls/1993a_sl_104.pdf.
10. Loi de procédure civile. URL: http://www.lexfind.ch/dtsh/74190/3/rsg_E3_05.html.1.html.
11. The mediation rules of the Arbitration institute of the Stockholm chamber of commerce. URL: http://www.sccinstitute.com/media/49819/medlingsregler_eng_web.pdf.
12. Примусове виконання договору за результатами медіації. URL: <https://sites.google.com/site/mediationlabourrelations/mediacia-ak-realnij-ta-efektivnij-sposib-virisenna-trudovih-sporiv/primusove-vikonanna-dogovoru-za-rezultatami-mediacie>.
13. Ronan Feehily, The Legal Status and Enforceability of Mediated Settlement Agreements, 12 Hibernian L.J. 1 (2013).